

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књига XXII

Book XXII

ETHNO-CULTURAL ANNALS

for the study of the culture of eastern Serbia and the adjacent areas

SERBIAN EAST IN PAST AND PRESENT: ARCHAEOLOGY, ETHNOLOGY, HISTORY AND LINGUISTICS

Editors

Vojislav Filipović
Ivica Todorović

Editorial Board

Mihaj Radan (Romania), Mirko Blagojević, Milina Ivanović Barišić,
Gordana Blagojević, Dragan Žunić, Stanka Janeva (Bulgaria),
Vladimir Petrović, Aleksandar Bulatović, Daniela Heilmann (Germany),
Aleksandra Papazovska (Macedonia), Irena Ljubomirović, Zoran Vučić,
Nina Aksić, Slaviša Milivojević

Svrljig
2019

Књига XXII

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

за проучавање културе источне Србије и суседних области

СРПСКИ ИСТОК НЕКАД И ДАНАС: АРХЕОЛОГИЈА, ЕТНОЛОГИЈА, ИСТОРИЈА И ЛИНГВИСТИКА

Уредници

Војислав Филиповић

Ивица Тодоровић

Редакција

Михај Радан (Румунија), Мирко Благојевић, Милина Ивановић
Баришић, Гордана Благојевић, Драган Жунић, Станка Јанева (Бугарска),
Владимир Петровић, Александар Булатовић, Данијела Хелман
(Немачка), Александра Папазовска (Македонија), Ирена Љубомировић,
Зоран Вучић, Нина Аксић, Славиша Миливојевић

Сврљиг
2019

УДК 008:39(082.1)

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Зборник је покренут 1995. године на иницијативу проф. др Сретена Петровића и Етно-културолошке радионице Сврљиг

Издавач: Центар за туризам, културу и спорт, Боре Прице 2, Сврљиг

За издавача: Мирослав Марковић

Рецензенти: др Гордана Благојевић, др Јованка Радић, др Александра Павићевић, др Милина Ивановић Баришић, мр Небојша Ђокић, др Александар Булатовић, др Владимир Петровић, проф. др Артур Банкоф (САД), др Војислав Филиповић

Класификација: Татјана Филиповић – Радулашки

Припрема и штампа: Галаксијанис, Ниш

Тираж: 150

ISBN 978-86-84919-38-2

САДРЖАЈ

I

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И ДРУГИХ ОБЛАСТИ

Љ. Милановић, С. Пилиповић: БЕЛЕРОФОНТ КРОТИ ПЕГАЗА: ЗЛАТНИ ПРСТЕН ИЗ ПОРОДИНА КОД АЛЕКСИНЦА	9
Ј. Богић, О. Младеновић: АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА БАЊИЦА ПОДНО СВРЉИГ ГРАДА У 2017. ГОДИНИ: ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ	21
С. Jerz, J. French, J. Bogić, M. Vranić: KAFANA “MALO VALJEVO” KOD LOZNICE	37
Ž. B. Veljković: PREDLOG TURIZMOLOŠKOG ETIMOLOŠKO- -ARHEOLOŠKOG REČNIKA OPŠTINE SREMSKA MITROVICA	47

II

ИСТОЧНА СРБИЈА И СУСЕДНЕ ОБЛАСТИ – ЛИНГВИСТИКА, ЕТНОЛОГИЈА И ИСТОРИЈА

С. Милорадовић: ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИ ГОВОРИ	77
Б. Анђелковић: МАНАСТИР ВАСКРЕСЕЊЕ ХРИСТОВО ИЗМЕЂУ РЕЛИГИЈСКИХ И СЕКУЛАРНИХ ДИСКУРСА	87
О. Думић, Н. Ђокић: СЕЛО ГЛОЖАНЕ И ЊЕГОВИ ЦРКВЕНИ ХРАМОВИ	103

III

ОПШТИ СРПСКИ ЕТНИЧКИ КОНТЕКСТ – НАУЧНИ И ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ У САВРЕМЕНОСТИ И ПРОШЛОСТИ

Н. Демоња, И. Тодоровић: ЕТНОЛОШКО-ПРАВНИ ПРИЛОГ РАЗМАТРАЊУ И ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ ПРОБЛЕМА БЕЛЕ КУГЕ КОД СРБА	133
Б. Станојевић: ЛИНГВИСТИЧКА ИНТЕРФЕРЕНЦИЈА И КОНТАКТ У РАЗВОЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА: ПРЕЛИМИНАРНЕ ХИПОТЕЗЕ	157

М. Ивановић Баришић: ТРАНСПОРТ ДОБАРА У СЕОСКОМ ДРУШТВУ	173
---	-----

IV СВРЉИШКА ОБЛАСТ У ПРОШЛОСТИ

Н. Ђокић, С. Митровић: ЦРКВЕ У ОКОЛИНИ СВРЉИГА САГРАЂЕНЕ ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	191
---	-----

V ХРОНИКА

Осврти и прикази

Приказ изложбе: Кошуља – увек (Вјера Медић)	213
Милина Ивановић Баришић, Одевање у околини Београда – друга половина 19. и прва половина 20. века (Маја Марјановић)	215

In memoriam

Петар Влаховић (1927–2016) (Нина Аксић)	217
Десанка Николић (1929–2016) (Милина Ивановић Баришић)	221

ЕТНОЛОШКО-ПРАВНИ ПРИЛОГ РАЗМАТРАЊУ И ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ ПРОБЛЕМА БЕЛЕ КУГЕ КОД СРБА

Никола Д. Демоња

Српски научни центар, Београд
e-mail: ndemonja002@gmail.com

Ивица Р. Тодоровић

Етнографски институт САНУ, Београд
e-mail: ivica.todorovic@ei.sanu.ac.rs

Апстракт: *Време у којем живимо пресудно је за опстанак и самоостварење српског народа. Бела куга (с посебним нагласком на наметању чедоморства и свеprisутном моделу „напуштања земље“) задесила је Србију и српске земље, представљајући најснажнији показатељ драматичног стања у којем се народ налази. Очигледно је да је излаз из ове ситуације немогућ без ревитализације институција брака и породице, заснованих на народној и црквеној традицији српског народа, као и без свеопште борбе против антисрбизма, у смислу глобално раширене појаве. Управо антисрбизам представља и заједнички именитељ за већину различитих узрока демографских проблема српског народа; примера ради, у источној Србији је бела куга апсолутно најприоритетнија тема у најопштијем смислу. У вези с тим, право и неопходност правно-законодавног преображаја (и заштите) српског друштва – почев од права детета да се роди – јављају се као један од најбитнијих чинилаца поменуте ревитализације и борбе, у склопу дефинитивног создавања не само духовно-вредносне, већ и законске основе превазилажења кризе, тј. непосредне угрожености, у садашњости и будућности.*

Кључне речи: *демографска криза, антисрбизам, право детета, абортус и пренатална правна способност, световно и духовно право, правни преображај, улога цркве.*

Abstract: *The time we live in is crucial for the survival and self-realization of the Serbian people. The negative birth rate (with a specific emphasis on the imposition of infanticide and a ubiquitous model of “leaving the country”) has befallen Serbia and the Serbian lands, representing the strongest indicator of the nation’s current dramatic situation. It is obvious that it is impossible to find the way out of this situation without the revitalization of the institution of marriage and family, based on folk and church traditions of the Serbian people, as well as without comprehensive efforts to fight anti-Serbism as a global phenomenon. Anti-Serbism is the one common denominator of the majority of various causes of demographic problems among Serbs. For instance, in Eastern Serbia, the negative birth rate is a topic of absolutely the highest priority. In this regard, law (legislation) and the urge for legislative reform (and protection) of Serbian society – starting from the right of a child to be born – appear to be one of the crucial factors in the abovementioned revitalization process and activities within a definitive effort to build not only spiritual values, but also a legislative basis for overcoming the crisis, that is, the immediate threat, both in the present and the future.*

Key words: *demographic crisis, Antiserbism, children's rights, abortion and prenatal legal capacity, civil and canon law, the legal transformation, the role of the Church.*

Узроци проблема и наговештаји решења – почетни оквир.¹

Српска етнологија, као наука која се првенствено бави народима, људима и културама, у својој основи упућена на крајње мултидисциплинарни приступ, најпре је (у корену одговарајућег методолошког полазишта) позвана да се усмери на суштинска национална питања. Њен задатак је, између осталог, и да (у смислу знања које може бити *примењено*) непосредно упуту на решавање проблема везаних за опстанак и напредак становништва српског етничког простора.² У истом духу, етнологија је позвана и на непосредну сарадњу с другим научним дисциплинама, а у овом конкретном случају с *правним наукама*, како би се дошло до закључака и модела који могу имати суштински и шири друштвени значај.³ С обзиром на хитност и неодрживост садашње ситуације – иначе сложени и вишедимензионални проблем *демографске кризе* је у првом реду неопходно означити правим именом и представити га што јасније и сажетије, без непотребних мистификација, како би непосредно био доступан читаоцима и општој јавности.

У нашем раду дотични проблем беле куге код Срба представљамо и разматрамо кроз три основна поглавља, у којима се додирују његови различити аспекти. У овом, првом поглављу, осим начелног уводног осврта, укратко се износе суштински узроци проблема и наговештаји решења. У другој целини, која је сложена и састоји се од више подтема, првенствено се говори о могућностима плодотворног сусрета световног и духовног права, у контексту питања из домена рађања, брака и породице; овде су изнесени општи појмовни оквири, различити предлози и критике савремених правних схватања (превасходно када је реч о ограничавању правног субјективитета нерођеног детета), јер су управо поменута схватања и одговарајуће праксе, заједно са осталим узроцима, довели до савремене кризе. Треће, последње поглавље – у сажетим цртама – доноси додатне, опште увиде и предлоге, уз нагласак на неопходности хитног и трајног разрачунавања с феноменом антисрбизма, као једног од основних и горућих проблема не само југоисточне Европе, већ и савременог човечанства (о којем се у јавности најчешће не говори управо из тог разлога).

У сваком случају, када размишљамо о опстанку, тј. самоодржању – из угла реалне науке, етносрбистичког приступа и резултата одговарајућих истраживања и увида – треба нагласити на самом почетку да појмове од прворазредног значаја не-

¹ Текст је резултат рада на пројекту Етнографског института САНУ бр. 177028: *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² С тим у вези, треба нагласити и да се овај рад непосредно наслани на претходно настале текстове (Тодоровић 2018; Тодоровић 2011), тако да је и њих потребно непосредно консултовати, ради целовитог разумевања и увида у разматрану проблематику. Чињенице и закључке који су наведени у поменутим текстовима на овом месту нећемо понављати и поново анализирати, осим тамо где је то неопходно.

³ Уп. овде и Павковић 2014.

сумњиво представљају *вера (жива религија)*⁴ и *традиција*⁵, као темељи идентитета без којих је тешко замислити дугорочно функционисање српског етноса. На дотичне категорије се непосредно надовезују и *национално-историјска свест, аутентична духовна култура, неговање сопствених кључних идејних матрица, повратак упоришним културним вредностима, саборност и солидарност, породица, вековни обједињујући завети, симболи, обичаји и предања*.⁶ Такође – што је у овом тренутку посебно важно – са наведеног становишта не сме се заборавити (управо зато што се о овоме веома мало говори) ни *хришћански морал*, чији је саставни део и одговарајући *полни морал*.⁷ У складу с претходним, за нас су на овом месту изнад свега важни (*српско*) *право* и (*српски*) *законодавни систем*, у смислу практичних норми, образаца и корака које је нужно спровести у циљу *српског опстанка / препорода* и од којих зависи свака врста напретка.⁸ Другим речима, неопходан је и правно-за-

⁴ Поред осталог, повезаност раста наталитета и дубоке удрковљености (у православно-хришћанским срединама) добро је позната социолозима религије и другим заинтересованим научницима (уп. рецимо поједине чињенице изнесене у: Zabaev 2012, 13). Такође, општепознато је да је православна црква „у српском народу била чинилац кохезије, и одржавала је његов здрави дух; била је прихваћена у народу као регулатор морала, па и као оличење тежњи за опстанак, јер је одржала наш народ у најтежим историјским периодима“, а „за време личне Титове владавине, под видом борбе против вере, од које се нова идеологија дистанцирала, уназађене су наше вредносне традиције, народни обичаји, вера, патријархални кодекси, који су у духовном смислу много значили за српски народ, те је остао дезоријентисан у тим областима“, тј. „прекид са православљем и православном традицијом није само прекид са религијом као таквом, већ је то прекид и са српском духовношћу и патриотизмом“ (Војновић 1995, 131).

⁵ Када је реч о *традицији*, неопходно је указати и „на економску, демографску, психолошку корист разних ритуала и обичаја (а нарочито у вези са догађајима који побуђују јаке емоције, попут рађања, свадби, сахрана, породичних светковина итд.)“ (Војновић 1995, 126). С друге стране, код Срба су „четири деценије након другог светског рата биле прекинуте нити српских националних традиција“, при чему, по одговарајућим виђењима, није за то толико крива тадашња политичка доктрина колико „сурогат те доктрине, оличен у крутој диктатури једног несрпског политичког врха, често отворено испољеној антисрпским радњама“ (Војновић 1995, 128).

⁶ Негирање ових категорија као изузетно значајних у контексту опстанка и препорода српског народа и српских земаља са становишта реалне науке није могуће, тј. ниподаштавање њиховог значаја у дотичном смислу може се јавити искључиво са становишта покушаја (геополитички или идеолошки мотивисаних) наметања антисрпских интереса. Примера ради, по једном добронамерном закључку већ поменутог аутора који се вишеслојно бавио српском демографском кризом, „српски народ се мора тргнути из летаргије, вратити се старим, традиционалним својим вредностима, храбрости, срчаности, већој духовности, вишем моралу“, а – између осталог – „неразвијена национална самосвест је управо и разлог да су Срби као нација врло ерозивни“ (Војновић 1995, 55 и 56).

⁷ Наиме, морал „задире у све области људског живота“, а „норме морала делују пре свега кроз унутрашње психолошке механизме, при чему у првом реду доминирају такви појмови као што су савест, осећај захвалности, част, праведност итд“, односно – „ми морамо ако желимо да опстанемо као народ, да развијамо наше традиционалне моралне вредности, а не да се морално осипамо копирањем неких страних узора“ (Војновић 1995, 127 и 129). Другим речима, јасно је да оно што за неки други народ може бити неутралног карактера или чак позитивно – код Срба може имати погубне последице, тј. изазвати губитак идентитета и свеопшту пропаст.

⁸ Овде се треба осврнути и на чињеницу да „старо обичајно право није стварано и важило само за сеоску средину него и за властелу“, при чему је оно било саставни део „укупног нематеријалног културног наслеђа српског народа“, у смислу тога да је у процесу свог настајања и примене представљало „интелектуални одговор човека и људске заједнице који је био од егзистенцијалног значаја за њихов опстанак“ (Павковић 2014, 395). С тим у вези, „и данас тзв. државно, па и међународно право стварају уже стручне овлашћене

конодавни преображај српског друштва у духу његових, етнокултурним кодовима укореењених *темељних начела*, без којих овај народ – као што се лако сагледава са становишта етнологије – не може да постоји и развија се као самостална целина.

С друге стране, кључни појмови другачијег, супротног усмерења, који су за нас посебно важни, јесу, пре свега, *демографска катастрофа* и *промовисање абортуса*⁹, *антисрбизам* (што је правилнија и прецизнија реч у односу на појам *србофобија*), *геноцид*, *расрбљавање/етнички инжењеринг*¹⁰, *етноцид/културни геноцид*, *етничко чишћење*, *симболичко насиље* (на пример, у симболичко насиље спада прогон, али и занемаривање ћирилице, разбијање или замена ћириличних табли и натписа, затим – свеопште коришћење и јавна промоција, уз изражено наметање у оквиру школског система, енглеског језика, али исто тако и немачког, на рачун матерњег српског језика, као и руског у смислу цивилизацијски блиског, итд). На све ово се, као изузетно важни аспекти општег проблема, исто тако надовезују – (*суштински изнуђено*) *исељавање*, *економски геноцид*, *културни и информативни рат* и тзв. „*мека*“ *окупација* (чији је циљ да народ-жртва не зна да је окупиран, па ништа и не чини како би променио и поправио свој положај). Поврх свега, ту су и – *антисрпски засновани културни и законски систем*, као и својеврсни *мондофашизам* (а то је када се посредно, али и сасвим отворено, спроводи пропаганда, тј. право „*испирање мозгова*“, како „Срби уопште не треба да постоје“, јер ће „Европа и свет, као раније Југославија, једног дана да се уједине“, па Срби „својим постојањем само ометају општи напредак“ и томе слично¹¹; све ово су, међутим, само најобичнији изрази културног расизма – током последњих деценија, као и

групе, а скупштине, парламенти их проглашавају за опште важеће“ (Павковић 2014, 395). А када је реч о Србима треба знати и да је ретко који „сегмент традицијске културе био тако дуго и систематски излаган притисцима и насилним променама као обичајно право“ (Павковић 2014, 271).

⁹ В. низ упућујућих примера и општи контекст, рецимо, у: Адашевић 2005; Спасић 2006; Војновић 1995 (в. и друге студије М. Војновића на сродне теме).

¹⁰ Ова ставка је посебно важна – у контексту одговарајућег *културног рата за идентитет* – при чему се у случају Срба (као и Руса) примењује тактика стварања нових народа, тј. „уколико народ пружи већи отпор, креће се са стварањем од њега *мноштва нових, малих народа*“ (Антонић 2016, 77; Кара-Мурза 2007, 444). Обавезно в. конкретне примере у Ђурковић 2013, 115-152; Трифуноски 1995; Степић 2001, 225-246.

¹¹ Отприлике овакве реченице, које смо навели као примере, могуће је у пракси готово свакодневно чути током неформалних разговора од стране промотера антисрбизма међу културним радницима, уметницима и научницима, али и од стране просветних радника. Слично је, уосталом, и у јавности, па се свакодневно у медијима појављују и врло отворени изливи антисрбизма, односно правог правца тог расизма усмереног спрам Срба, који се тешко може поредити са било чим другим, посматрано у светским оквирима. У ствари, „наши уметници и ‘културни радници’, као овлашћени господари семантичког поља у Колонији, непрекидно нам испредају наратив о нашем *вечном дивљаштву*“, а по њима „то дивљаштво није поједини наш манир, нека наша случајна особина, већ само *језгро* нашег националног и културног идентитета“ (Антонић 2016, 45). Притом је „свако пропагандистичко и натуралистичко потирање знакова тог идентитета – ма колико било изражено примитивним (не)уметничким средствима – по дефиницији уметност“, почев од повраћања по српској застави итд. (Антонић 2016, 45-46). Наиме, „компрадорска буржоазија свој класни положај изводи из функције убрзане предаје/продаје (‘интегрисања’) економских, политичких, културних и других структура националне државе у руке транснационалне капиталистичке класе“, а „идентитет компрадорске буржоазије везан је првенствено за транснационалне структуре“ (Антонић 2016, 47). В. и врло илустративни текст Фузаро 2018.

раније, праћеног непосредним физичким геноцидом и етничким чишћењем – и они су у сваком смислу недопустиви, јер им је циљ растакање и уништење једног древног европског народа, који је остварио изузетна културна достигнућа).¹²

Ово су, узгред речено, општеприсутне и преовлађујуће идеје у тзв. „компрадорској српској елити“¹³ која врло активно и на свим нивоима друштва спроводи идеологију антисрбизма (у смислу наметнуте друштвене норме и „правила“ понашања).¹⁴ Међутим, антисрбизам и сви његови појавни облици и праксе – јер се заснивају на презиру, ниподаштавању и/или мржњи који имају непосредан геноцидни предзнак и последице – у ствари би требало да буду строго законски санкционисани од стране државе и/или друштвене заједнице (која би, логично, у нормалним околностима требало да се залаже за опстанак и раст свог народа).

На крају, а у непосредној вези с поменутом синтагмом *демографска криза*, од посебног, изузетно упућујућег значаја – јер најбоље представља и осликава целокупност проблема и недаћа са којима се српски народ данас суочава – јесте и појам *бела куга*, као једна врста синонима за демографску катастрофу, који уједно директно асоцира и на болест, односно на крајње болесно стање народног организма.¹⁵ Куга је, наиме – као што сведочи лик *Чуме* у српској народној митологији – страшни демон који уништава читава насеља и градове. Најубојитији лек за ову страшну болест, о чему ћемо непосредно говорити у другом делу нашег текста, јесу одговарајући закони које је неопходно донети како би се наведеној пошести стало на пут. Уједно, бела куга и борба против ње су и апсолутно најважнији појмови када је реч о појединим деловима српског етничког простора, а пре свега када је у питању источна Србија и њено становништво.¹⁶

Сусрет световног и духовног права у домену брака и породице – темељна одредница односа државе и Цркве у Србији. Уводни осврт на проблем. У наредном делу текста, у складу с претходним (и поменутом потребом сарадње правних наука и етнологије, како би се разрешили најактуелнији проблеми српског народа и српских земаља), представљамо значај сусрета духовног и световног права, у не-

¹² О целокупном наведеном контексту в. опширније у Тодоровић 2018.

¹³ В. рецимо Антонић 2014, 32-33.

¹⁴ В. поново Тодоровић 2018. На овом месту највише приличи цитирати академика Предрага Пипера који закључује да је феномен антисрбизма данас „сасвим очигледна чињеница, тј. таква коју не треба доказивати неком логичком аргументацијом, довољно је отворити новине или укључити радио“, а „експлицитно именоване те чињенице избегава се да би она била што касније идентификована, односно да би могла што дуже да несметано делује у разноврсности својих појавних облика“ (Пипер 2006, 59). У складу с овом констатацијом академика, као и у вези с низом јасних чињеница, проучавање антисрбизма (и скретање пажње на овај феномен) представља научни приоритет број један, и то не само у Србији и српским земљама.

¹⁵ В. различите текстове у врло садржајном и упућујућем зборнику Срби – народ који нестаје 2011.

¹⁶ В. Тодоровић 2011. Уосталом, управо примери из источне Србије су најчешће навођени када је било потребно илустровати драматичност демографске ситуације/кризе у српском етничком контексту (в. рецимо Војновић 1995, 91).

посредној вези са значајем симфоније између државе и Цркве, саобразно суштинским усмерењима српске традиције. На ово се надовезују и поједини предлози законских решења о форми закључења брака и пренаталној правној способности. Притом су поменута решења сагледана из православно-хришћанске перспективе, сасвим у складу с чињеницом да огроман проценат становништва Србије и српских земаља представљају верници, тј. да велика већина исповеда православну хришћанску веру.¹⁷

Другим речима, у реализацији државних и друштвених циљева везаних за брак и породицу држава и Српска православна црква – у идеалтипским околностима – упућени су на сарадњу.¹⁸ Кроз ту сарадњу сусрећу се световно и духовно право. То је, уједно, и обнова традиционалне везе између црквеног права и грађанског права, а Законоправило Светог Саве означава сакрални извор ове традиције.¹⁹

Појам права и особености црквеног и канонског права. Појам права и однос права према моралу. У следећим редовима потребно је направити и један мали искорак у односу на основни ток излагања, како би се читаоцима ближе предочио појам права у контексту за који смо заинтересовани.

С тим у вези, почећемо од подсећања да је православна црква уважила дефиницију права чувеног римског правника Паулуса. Та дефиниција гласи: „Ius est ars boni et aequi“, а у савременом српском језику ово значи: „Право је уметност доброг и једнаког“.²⁰

Појам једнаког најважнија је особина права. Оно што се даје или чини другим људима мора имати једнаку вредност са оним што ти други људи дају или чине.²¹ Једнакост као принцип права процењује се и кроз идеју дистрибутивне правде. Та идеја дефинише се „као једнакост, као подједнако поступање са једнаким, и сходно томе, неједнако поступање с различитим људима и односима“.²² Предавач канонског права С. В. Троицки истиче да је идеја еквивалентности особина правног карактера Старог завета. Он указује на речи Исуса Христа: „Чули сте, да је казано, око за око и зуб за зуб, чули сте да је казано љуби ближњег твојега и мрзи непријатеља својега“.²³

За нас је, на овом месту, важна чињеница да право има колективни карактер.

¹⁷ Примера ради – и поред свих процеса и активности усмерених против Српске православне цркве и (православне) вере у Србији – по подацима изнесеним у једној од новијих, релевантних студија – „92,7% од укупног броја испитаника истиче да припада одређеној конфесији а пре свега православној“ (Blagojević 2012, 47), односно – хришћанска (православна) конфесионална идентификација је овде веома висока, првенствено када је реч о поређењу са одговарајућим идентификацијама у другим европским земљама (в. рецимо у: Blagojević 2015, 192; уп. и податке у оквиру прегледних табела, рецимо на стр. 125, 128, 136, 220, 223, 237 итд).

¹⁸ В. рецимо Демоња 2017.

¹⁹ В. Законоправило 2004.

²⁰ Троицки 2011, 26.

²¹ Троицки 2011, 28.

²² Радбрух 1980, 94.

²³ Троицки 2011, 28.

Оно може да постоји само у друштву. Из социјалног карактера права извире и његова формална природа. Указујући на ове особине права, Троицки наглашава да, за разлику од правне норме, морална норма обухвата и спољашње и унутрашње акте човека, његове жеље и намере.²⁴ Упоредјујући Стари завет и Нови Завет, Троицки истиче да „*правни* Стари завет узима у обзир само спољашње чињенице, док *морални* Нови завет узима у обзир и унутрашње расположење“.²⁵

Морални или неморални акт у домену је унутрашњег суда савести. Међутим, правни акти којима су повређена права других у надлежности су суда који за повреду права изриче санкције.²⁶ У *Основима социјалне концепције Руске православне цркве* наглашава се да су право и морал две различите али блиске сфере. Разлика је у томе што „право не одређује унутрашње стање човечјег срца, будући да једини Срцезналац јесте Бог“.²⁷

Црквено право и канонско право. Са становишта православног хришћанства, Цркву је непосредно утемељио Господ Исус Христос и од Господа Исуса Христа Црква добија основно уређење. Одредбе о уређењу Цркве садржане су у Светом писму и Светом предању. Они су за Цркву непроменљиви и од самог почетка општеобавезни.²⁸ Троицки наглашава да су „Христос као оснивач и вера у Његово учење“ оно што разликује Цркву од осталих религијских друштава.²⁹ Земалско устројство Цркве предмет је црквеног права, а небески део цркве предмет је црквеног права „само у мери у којој пружа начела за развијање у условима земалског живота“.³⁰

Из угла православне цркве канонско право се дефинише као посебно право које важи у Цркви, а његову основу представља Божанско Откривење. Притом, канон је одлука црквеноправног карактера донета од стране надлежног црквенозаконодавног органа и у православном црквеном праву канони су правила која су у периоду од III до IX века донета на 7 васељенских, 10 обласних и 12 сабора светих отаца. Они су саставни део завршног кодекса целе Православне источне цркве из 883. године и обавезни су за целу Православну цркву. То је Номоканон који садржи XIV наслова.

После 883. године Православна црква прописује низ правила која уређују

²⁴ Троицки 2011, 29.

²⁵ Троицки 2011, 29. Према речима Троицког, „управо о томе говори Оснивач организације коју изучава наука црквеног права када каже: ‘Чули сте, како је казано старијима: не чини прељубе. А ја вам кажем, да сваки, који погледа на жену са жељом, већ је учинио прељубу у срцу својему (Мат. V, 27+27)’“ (Троицки 2011, 29).

²⁶ Уп. Троицки 2011, 29-30.

²⁷ Основи социјалне концепције РПЦ 2007, 57-58.

²⁸ Перић, 1999, 18.

²⁹ Троицки 2011, 31.

³⁰ Троицки 2011, 33. Овде треба додати и да Перић задатке црквеног права дели на опште и посебне. У опште задатке спадају испитивање основних принципа црквеног права, објашњавање организације и надлежности црквене власти (судске и управне), као и испитивање и утврђивање имовинских и политичких права Цркве као правног лица. Посебни задаци су темељно проучавање споменика црквеног законодавства, стварање система црквеног права и изучавање живота помесних аутокефалних православних цркава (Перић 1999, 23).

црквени живот. Она нису унета у завршни кодекс. За та правила употребљава се латински израз *ius ecclesiasticum* – црквено право. Тај назив је знатно шири тако да црквено право обухвата и канонско право, које је, међутим, старије од црквеног права и извор је његовог настанка.³¹

Објашњења и предлози у вези с формом закључења брака и пренаталном правном способношћу. Форма закључења брака. У Републици Србији законски је институционализована обавезна грађанска форма брака. Верски облик брака је у домену приватног и ствар је личног опредељења. Временски редослед форми брака (грађански и верски брак) неважан је. Обавезну форму грађанског брака, примера ради, прописују и руско, француско и немачко право.

У српској општој и стручној јавности изнети су предлози да се правно институционализује равноправност грађанског и верског брака.³² Између осталог, рецимо, и енглеско право, право скандинавских земаља, италијанско, шпанско, португалско, грчко право, као и право Аустралије, прописују равноправност и аутономност верске форме брака.

Форма закључења брака, црквено-правна традиција и право на избор. Потреба да се верски брак у Србији уведе у „службени, законски правни простор“³³ не произилази само из решења на која указује упоредно право. Принцип верског плурализма такође није једини разлог да верски облик брака постане део јавног, законског простора. Црквено-правна традиција у оквиру у којем се развијало српско брачно и породично право битан је чинилац успостављања равноправности и аутономности верског брака у Србији. Део те традиције јесте и повезаност моралних категорија као битних компоненти вредносног система са религијом.³⁴ Та повезаност изнедрила је националну индивидуалност српског брачног и породичног права.³⁵ Законоправило Светог Саве и Законик цара Душана представљали су, након пада под турску власт, главне изворе права.³⁶ Обичајно право, које се развијало под знатним утицајем црквеног права, постаје тада, али и дуго времена након увођења писаних закона, „једини оријентир у регулацији основних друштвених односа и

³¹ Перић, 1999, 19.

³² У Републици Србији припрема се доношење Грађанског законика. Влада Републике Србије формирала је Комисију за израду Грађанског законика (в. „Службени гласник РС“, бр. 104/96, 110/06, 85/09.). Преднацрт Грађанског законика предат је општој и званичној јавности на разматрање. Члан 2235 Преднацрта гласи: „Брак се закључује на свечан начин, пред матичарем и уз присуство два сведока.“ Међутим, предлаже се *алтернатива* и претходни члан мења се тако да гласи: „Брак се закључује у свечаном грађанском или верском облику“. Такође, даје се и *напомена*: „Верски облик брака могао би евентуално да се регулише под условом да Устав Републике Србије то омогући“; в. Радни текст Грађанског законика Републике Србије. Радни текст објављен је на сајту Министарства правде Републике Србије (<https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>).

³³ Панов 2011, 31.

³⁴ Павићевић 2006, 11.

³⁵ Павићевић 2006, 13.

³⁶ Павићевић 2006, 12.

истовремено њихов заштитник и чувар³⁷. У црквено-правној традицији српског брачног и породичног права прожимају се живот цркве и народни живот.³⁸

Слободни избор форме закључења брака заснива се и на хришћанској традицији. Троицки истиче да је „стара црква у суштини у питању о форми брака штирила тачку гледишта факултативне брачне форме и у једним случајевима препоручивала је религијску црквену форму, у другим – грађанску“³⁹ (Троицки указује да обавезне форме брака није створила Црква, већ су оне дело државног апсолутизма. Са овог становишта, општеобавезну црквену форму брака на истоку створио је апсолутизам византијских царева, док је на западу она дело апсолутизма француских краљева.⁴⁰)

Законским уређењем равноправности грађанског и верског брака у Србији ускладио би се однос норми духовног и световног права у домену брака, односно – тада *светост задобија легитимност*. Штавише, монопол грађанске форме брака је у супротности с правом на избор и слободом савести. Он је супротстављен и афирмацији верске слободе, јер право на избор верског обреда венчања извире из слободе исповедања вере у Бога.

Пренатална правна способност. У Србији се данас, у оквиру опште и стручне јавности, расправља о правном положају нерођеног детета. Одредбе о пренаталној правној способности садржи и Грађански законик Републике Србије који је у поступку доношења.⁴¹

У српској правној литератури заступљена су различита гледишта о правном положају нерођеног детета. Са нашег становишта, посебан значај има схватање које правни положај нерођеног детета разматра кроз повезаност ставова канонског права и научних достигнућа.

Смисао саборских канона: заштита живота детета и заштита живота жене. Надовезујући се на претходно, важно је да знамо како саборски канони зачетом а нерођеном детету признају својство субјекта у праву. То признање произилази из правила о намерном побачају. На сабору у Анкири, Свети Оци у 21. правилу прописују да је убица жена која се одала блудочинству, па убија заматак у утроби

³⁷ Павићевић 2006, 12.

³⁸ Павићевић 2000, 16-21.

³⁹ Троицки 1934, 171.

⁴⁰ Троицки 1934, 175.

⁴¹ Члан 24. Преднацрта Грађанског законика Републике Србије предвиђа да „зачето дете још пре рођења има посебну правну способност чија се садржина и обим утврђује посебним законом“. И овде се предлаже *алтернатива*, тј. претходни члан мења се и гласи: „Зачето дете, под претпоставком да ће се живо родити, сматра се као рођено, у погледу права која би имало, да је рођено“. Правило римског права према коме се зачето дете сматра рођеним ако је то у његовом интересу и под условом да се живо роди (*Nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de comodo eius agitur*), укључено је у савремене правне системе. Према овом правилу, заматак није субјект у праву. Он је део тела мајке и за њега се везују наследна права која стиче под условом да се роди жив.

или се бави прављењем лекова који га могу уништити.⁴² Канонско право, исто тако, брине и о жени која хоће да спроведе чедоморство. Тумачећи 21. правило Василије Велики указује да жена, која настоји да побаци, излаже и себе опасности, пошто жене од таквих покушаја најчешће умиру.⁴³

Наведено 21. анкирско правило у потпуности се уноси у све источне зборнике правила, почев од Понтијског сабора. Од Трулског сабора оно је саставни део општеобавезног канонског кодекса источне цркве. Исти смисао као и 21. анкирско правило имају 2. и 8. правило Светог Василија Великог.

Свети Сава је саборске каноне уградио у своје Законоправило. Термин „де-теубиствени лек“ Свети Сава користи да означи убиство заметка. У државном праву српске државе Немањића потпуно је јасно да је дете у мајчиној утроби субјект у праву.⁴⁴ Посебан значај има и запажање да Законоправило Светог Саве не уређује само црквени живот, „него и живот сваког појединца верника, водећи бригу о човеку још пре његовог рођења, односно од зачећа па све до смрти, а у неким питањима из области брачног и наследног права – после смрти“.⁴⁵

Канони Светих Отаца и грађанско право. У области грађанског права заступљено је и гледиште да живот човека почиње зачећем и да је нерођено дете субјект у праву. Право на живот нерођеног детета је урођено, неприкосновено и неповредиво. Уосталом, може се рећи и да је ово гледиште утемељено на достигнућима медицине и пренаталне психологије, тј. да научни резултати потврђују истинитост канона Светих Отаца.

Медицинска наука утврдила је, између осталог, да се човек у потпуности морфолошки формира у седмој недељи од момента када је зачет. Тада сви његови органи почињу истовремено да функционишу.⁴⁶ У првом тромесечју живота дете са осећајем прима информацију и реагује на њу. У другом тромесечју у функцији су сва његова чула. Функција мозга и нервног система је довршена.⁴⁷ То сићушно биће, у „почетном стадијуму свога развоја мање од главе чиоде“⁴⁸, живи – оно има срчану и мождану активност.

⁴² С тим у вези, „жене, које су се блудочинству одале, па убијају заметак у утроби, или се баве прављењем лијекова, који га могу уништити, пређашња једна наредба одлучује до краја живота; и томе се уопће слиједи. Ми пак, у намјери да будемо човјекољубивији у овоме, наређујемо, да такве издрже десет година кајања, пошто пријеђу установљене ступње“ (Милаш 2004, 22).

⁴³ Милаш 2004, 23.

⁴⁴ Стјепановић 2015, 216.

⁴⁵ Петровић 2004, XII.

⁴⁶ Стјепановић 2015, 218-219. Наиме, како истиче Алкорн, „између првог и деветог дана након зачећа ново биће се причвршћује за зид материце ради сигурности и хране. Њен или његов пол већ може да се одреди научном методом. До четрнаестог дана дете лучи хормоне који прекидају мајчин хормонални циклус. Биће потребно још две недеље пре него што почну јасно да се разазнају људске црте, и још три да би биле сасвим очигледне. Оно је ипак пуноправни члан људске расе“ (Alkorn 2009, 33).

⁴⁷ Стјепановић 2015, 219.

⁴⁸ Попов 2005, 306.

Пренатална психологија утврдила је да се дете може сећати и онога што му се догодило у току мајчине трудноће. Свака емоција мајке, као што је на пример страх, утиче на понашање детета. Уколико је мајка у страху и срце детета јаче удара.⁴⁹ Дете своју нежељеност осећа у току трудноће, тј. оно касније може имати наглашено негативан однос према животу.⁵⁰ Исто тако, стрес који настане за време рата дете у мајчиној утроби осети и због тога може да подлегне разним болестима, али може да задобије и психичке трауме.⁵¹

Хришћанска филозофија брака такође указује на неприкосновеност и неповредивост живота нерођеног детета. Троицки посебно указује на то да је „заметак *непрекидан процес* стварања човека“.⁵² Он наглашава значај црквеног гледишта да је суштина живота обоготворење човека. Заметак је, истиче Троицки, „син човечији“, тј. „дете“ и „због тога има право на заштиту свог живота, као и човек“.⁵³

Теорија прогресивне заштите ембриона и савремени модели прекида трудноће. Модерна правна схватања полазе од става да је нерођено дете субјект у праву са одређеним ограничењима. Живот човека настаје зачећем, а штити се тек од одређеног стадијума ембриогенезе.⁵⁴ Према теорији прогресивне правне заштите ембриона, која је настала у Холандији, различите фазе ембриогенезе имају различиту правну заштиту. Правом се штити еволуција ембриона од ствари ка особи. Ембрион има најмањи степен права и заштите, фетус има већи степен заштите, док живо новорођенче има највећи степен заштите, односно пуну правну способност.⁵⁵

Савремени модели прекида трудноће настали су под утицајем модерних правних схватања о ограниченом правном субјективитету нерођеног детета. Већина држава прихвата компромисно решење о временском ограничењу абортуса који може да се изврши на захтев мајке.⁵⁶

Либерални или *периодични* модел прекида трудноће примењује се у Сједињеним Америчким Државама. Доношење одлуке о абортусу у првом тромесечју трудноће у искључивој је надлежности жене и њеног лекара. У другом тромесечју државни интерес ограничен је на уређивање поступка абортуса у циљу заштите здравља мајке. Држава стиче легитиман интерес да забрани абортус када фетус достигне способност за ванматерични живот, осим ако је абортус неопходан за очување живота и здравља мајке.⁵⁷

⁴⁹ Стјепановић 2015, 218.

⁵⁰ Стјепановић 2015, 220.

⁵¹ Стјепановић 2015, 222.

⁵² Троицки 1934, 159.

⁵³ Троицки 1934, 159.

⁵⁴ Медаковић 2014, 271.

⁵⁵ Медаковић 2014, 271.

⁵⁶ Медаковић 2014, 275. В. рецимо Simeunović-Patić i Jovanović 2007, 250-252.

⁵⁷ Simeunović-Patić i Jovanović 2007, 252.

Репрезентативни представник *индикационог* модела прекида трудноће је Немачка. Према становишту Уставног суда обавеза је државе да заштити право нерођеног детета на живот. Ситуације дозвољеног прекида трудноће су изузеци у односу на инкриминисани побачај. Индикације су: *озбиљна опасност по живот или здравље труднице; опасност да се дете роди са непоправљивим поремећајем; трудноћа као резултат кажњиве обљубе; опасност да трудноћа жену доведе у неподношљиву ситуацију, укључујући и социоекономске разлоге*.⁵⁸ Ситуација која је за трудницу неподношљива мора бити потврђена од стране лекара који неће бити укључен у интервенцију. Дозвола абортуса у првих 12 недеља трудноће, када се он може извршити само ако постоји неподношљива ситуација или трудноћа као резултат кажњиве обљубе, условљена је обавезом саветовања труднице и обавезним тродневним периодом за размишљање након саветовања. После рока од 12 недеља, прекид трудноће неће бити кривично дело у случају постојања медицинских и еугеничких индикација.⁵⁹

Критика модерних правних схватања о ограничењу правног субјективитета нерођеног детета. Општи оквир. Модерна правна схватања утемељена су на индивидуалистичкој етици. Основни правно-политички разлог прихватања ограниченог правног субјективитета нерођеног детета према теорији прогресивне заштите ембриона огледа се у потреби за помирењем права детета на живот и репродуктивних права жене у која спада и тзв. право на абортус. Такозвано право на жељени абортус у првим месецима трудноће продукт је компромиса између тих права. Такво схватање има своје утицајне представнике у Србији. У српској правној литератури заступа се и схватање да је абортус као саставни део репродуктивних права жене утемељен на принципу који материјално, морално и политички оправдава „контролу сопственог тела“.⁶⁰ Абортус се дефинише и као „лично, диспозитивно, неопућиво, неимовинско, ексклузивно право које припада искључиво трудници“.⁶¹

⁵⁸ Simeunović-Patić i Jovanović 2007, 252.

⁵⁹ Simeunović-Patić i Jovanović 2007, 252. У Републици Србији поступак прекида трудноће регулисан је Законом о поступку прекида трудноће у здравственим установама („Службени гласник РС“, бр. 16/95 и 101/2005). У тренутку настанка овог текста, прекид трудноће може да се изврши на захтев трудне жене. За прекид трудноће лица које је млађе од 16 година и лица које је потпуно лишено пословне способности, потребна је писмена сагласност родитеља, односно старатеља. У случају одсутности или спречености родитеља, односно старатеља, прибавља се сагласност надлежног органа старатељства. Прекид трудноће може да се изврши до навршене десете недеље трудноће. Изузетно, прекид трудноће може да се изврши и после тога. У Русији је, пак, намерни прекид трудноће регулисан Законом о здравственој заштити становништва (в. Ковачек Станић 2015). Према овом закону, поређења ради, прекид трудноће може да се изврши после 12. недеље ако постоје одређене индикације. Прекид трудноће може да се изврши до 22. недеље када се ради о силовању, а у свако доба на основу медицинских разлога везаних за трудницу. Прекид трудноће због тешке економске ситуације жене или из других социјалних разлога је 2012. године забрањен. Утврђена је листа медицинских разлога на основу којих прекид трудноће може да се изврши у свако доба. То су следеће болести: туберкулоза, дијабетес, канцерогени тумори, различите срчане болести, одређене генетске и душевне болести и друге.

⁶⁰ Vilić i drugi 1999, 42.

⁶¹ Vilić i drugi 1999, 32.

Међутим, и канони Светих Отаца и достигнућа савремене науке указују да модерна правна схватања о правној способности нерођеног детета почивају на погрешним етичким претпоставкама. Православна теологија истиче да је у хришћанском, библијском искуству, личност *односан* појам. Тај појам, наиме, искључује из себе сваку врсту индивидуализма.⁶² Дете је дар Божји и еманација вечне љубави Божије. Човек је личност од момента зачећа, „јер се дете још у утроби остварује као личност кроз свој однос са мајком која му даје идентитет“.⁶³

Брачна слобода утемељена је на Божанској љубави која је основ сваке личности понаособ. Нерођено дете је личност као што су то његова мајка, али и његов отац. Према томе, слобода жене да одлучује о рађању одузима оцу детета право „да испољи своју слободу као пуноправан члан свеукупног процеса рађања“.⁶⁴

Криза правне свести као одраз дехристијанизације брака и породице у српском друштву. На основу свих увида и расположивих чињеница можемо недвосмислено закључити да је правна свест у Србији одвојена од њених хришћанских корена. Наиме, у наметнутом јавном дискурсу вера, породица и право углавном се не промишљају као аутентичне вредности духовне културе српског народа. На вештачки начин, и уз употребу различитих пропагандних (али и правних!) матрица, затомљена је свест о осећању брака као сопственог *духовног огњишта*⁶⁵ и породице као средишта одгајања *основа духовног карактера* детета.⁶⁶

Раздвајање правне свести у односу на њене хришћанске изворе последица је процеса разградње и трансформације традиционалних вредности. Тај процес започиње средином 18. века⁶⁷, а након Другог светског рата долази и до радикалног прекида са вредностима аутентичног православља. Имајући у виду савремена дешавања, можемо приметити да је раздвајање Цркве и државе нарочито погодило православље, али је превасходно негативно утицало на читав српски народ и све димензије његовог постојања. Прецизније речено, овим раздвајањем растаче се бићу источног хришћанства иманентан однос сарадње (симфоније) државе и Цркве.⁶⁸ То је истовремено и удар на православно поимање брака као свете тајне која два бића различитог пола везује „доживотном духовном и телесном везом ради потпуне животне заједнице рађања и васпитавања деце“.⁶⁹ Наведеним одвајањем брак доспева у надлежност државе и постаје формално-правни уговорни однос, тј. – *брак је десакрализован* (а тиме, поред осталог, услед низа повезаних разлога, лишен и своје демографске снаге).

⁶² Тупеша 2012, 395.

⁶³ Тупеша 2012, 396.

⁶⁴ Тупеша 2012, 397.

⁶⁵ Иљин 2008, 88.

⁶⁶ Иљин 2008, 91.

⁶⁷ В. рецимо у: Павићевић 2006, 55-56.

⁶⁸ Благојевић 2012, 15.

⁶⁹ Перић 1999, 279.

Југословенско право као чинилац дехристијанизације брака и породице. Овде треба нагласити и да се југословенско право, након Другог светског рата, ствара под утицајем идеологије социјалистичког хуманизма која демократизацију друштва и еманципацију личности промовише кроз идеју прогреса. У склопу те идеје раскид са традицијом тумачи се као раскид са нападним, конзервативним и патријархалним.⁷⁰ Правне норме раздвајају се од морала. Потреба правне и друштвене сигурности понекад се и супротставља моралним нормама.⁷¹ То је, такође, и раскид са моралним схватањима испољеним кроз обичајно-правни систем у коме се прожимају народне и црквене норме⁷² и који је уобличавао и омогућавао егзистенцију српског народа током претходних векова. Осим тога, идеја о промени породице и њеном подруштвљавању значила је, у ствари, одвајање појединца од његових породичних веза и традиционалне лојалности према рођацима.⁷³

Поред осталог, начело слободног родитељства и репродуктивна права југословенско право подиже на ниво уставних принципа. Стварају се претпоставке за друштвену афирмацију модела породице са једним до два детета. Кључну улогу у остваривању тог модела имају абортус и традиционални модели контроле рађања (*coitus interruptus*).⁷⁴ Од већине других социјалистичких земаља Југославија се разликовала по томе што није ограничавала приступ контрацепцији и абортусу.⁷⁵

Идеологија радикалног феминизма и родна идеологија – неки од примарних фактора разградње хришћанских корена правне свести у Србији данас. Такозвано „право на абортус“ у Србији данас промовишу протагонисти идеологије радикалног феминизма. Могло би се приметити и да је, с њиховог становишта, абортус својеврсни пут ка стицању материјалног благостања (тј. новца и каријере, односно сплета сродних „вредности“ које радикалне феминисткиње сматрају својеврсним божанством). Из њиховог, радикалног посматрачког угла, жена је подређена мушкарцу због своје полне улоге, а рађање је разлог трајне зависности жене од мушкарца. Другим речима, поједностављено приказано, због трудноће она није у стању да обавља јавне послове, па абортус и употреба контрацептивних средстава омогућавају жени да ухвати корак са мушкарцем на тржишту рада и у грађењу друштвене каријере.⁷⁶ Дакле, суштински посматрано, радикални феминизам

⁷⁰ Павићевић 2006, 43.

⁷¹ Павићевић 2006, 86.

⁷² Павићевић 2006, 86.

⁷³ Тодоровић 2011, 4.

⁷⁴ Дрезгић 2016, 336.

⁷⁵ Дрезгић 2016, 338.

⁷⁶ У рукама протагониста и поборника идеологије радикалног феминизма, у садашњем тренутку, сконцентрисана је огромна политичка моћ. Примера ради, у нашој стручној јавности није посвећена довољна пажња пресуди у случају Роу против Вејда, коју је донео Врховни суд Сједињених Америчких Држава. Овом пресудом стављен је ван снаге не само закон који забрањују абортус у држави Тексас, већ су и у другим државама САД, које су такве законе донеле, они стављени ван снаге. Истовремено, ова пресуда проширила је „либералне“ законе у оним државама САД које су у одређеним случајевима дозвољавале

низам, инсистирајући на праву жене да одлучује о своме телу, тј. на тзв. праву на абортус, негира и одбацује рађање и материнство као узвишену улогу својствену искључиво жени.

У сваком случају, несумњиво је – и то не само с хришћанског становишта – да поставке родне идеологије деградирају достојанство личности мајке, детета и оца. Родна идеологија тврди да сексуалност није биолошки дата већ се она конструише, тј. да се људско биће рађа као полно неутрално и тек путем социјализације постаје мушкарац или жена. Појмове мушкост и женскост, по њима, треба „деконструисати“ и то је (дакле, негирање и уништавање самих основа људскости!) пут ка укидању дискриминације жена. Примера ради, из овог анти-хуманистичког угла, који се смишљено намеће Србији и српским земљама (у склопу општег пројекта антисрбизма), породичне термине *отац*, *мајка*, *муж* и *жена* друштво је наметнуло и ови термини морају да се замене родно неутралним одредницама као што су, на пример, термини *родитељ 1* и *родитељ 2*.

Култура смрти као последица дехристијанизације брака и породице у Србији. Идеологија радикалног феминизма и родна идеологија потиснуле су из јавног дискурса хришћанско поимање личности, а самим тим *љубав* и *савест* који надахњују правну свест.⁷⁷ Штавише, протагонисти ових идеологија хришћанству приписују *сексизам*, идеолошки конструкт који негира различитост природе жене и мушкарца и њен утицај на њихово понашање и функционални положај у друштву.⁷⁸

Наука је, уосталом, већ указала на методолошке недостатке теоријских поставки радикалног феминизма и родне идеологије. Острашћеност чини ове идеологије „слепим“ у односу на одређене чињенице и неопрезним у поступку њиховог повезивања и тумачења.⁷⁹ Сасвим јасно је и да епистемолошке мањкавости тих идеологија могу изазвати негативне последице по науку и друштво.⁸⁰ Једна од таквих негативних последица је и „да следбенице феминизма заснованог на роду виде жене и мушкарце као, у основи, две одвојене и противстављене класе људи“⁸¹, а афирмација тзв. права на абортус, заснована на овим идеологијама, позитивно право у Србији уводи у простор неправда и директно поспешује већ постојећу демографску катастрофу, као и друге процесе који су погубни по опстанак српског народа (у складу с његовим темељним етнокултурним карактеристикама, које су непроменљиве у контексту постојања/опстанка српског идентитета и етничког бића).

абортус. Поводом тога, важно је нагласити да су на незаконитост поступка доношења пресуде директно утицале радикалне феминисткиње, а жена чије име пресуда носи ниједном није сведочила. Штавише, она се није ни појавила у суду и она никада није абортирала. Од доношења ове пресуде, 1973. године, до почетка 2018. године, око 60 милиона нерођене дече страдало је у абортусима у САД (в. Стајић 2018).

⁷⁷ Иљин 2008, 148.

⁷⁸ Антонић 2011, 246.

⁷⁹ Антонић 2011, 14.

⁸⁰ Антонић 2011, 29.

⁸¹ Антонић 2011, 9.

Такође, водећи српски интелектуалци упозоравају на трагичне последице културе смрти. Наиме, „наша култура смрти изводи ону срамну ‘моралну гимнастику’: зачетом детету одузима се статус човека, те му се додељује статус ‘фетуса’, тј. нежељене израслине (попут какве жлезде)“, а „ту ‘израслину’, наравно, треба ‘оперисати’“, па „тако култура која, иначе, спремно негује *презентистички расизам* – уверење да су наши преци били не само мање интелигентни већ и мање морални од нас (‘дивљаци’), може у исто време да осуђује чедоморство у архајским друштвима (чињено услед демографског притиска), а да сама практикује ‘утробно чедоморство’ – приказујући га, притом, и као врхунац ‘еманципације жена’ (‘женско људско право’, ‘право да се немају нежељена деца’).“⁸²

Људско достојанство као источник правне свести и врхунски принцип препорученог успостављања правних оквира сарадње државе и цркве у заштити брака и породице. Полазимо од тога да је држава, као „подручје моралног и правног ума“⁸³, неизоставно позвана да штити достојанство људског живота и право на слободан развој личности. Слично томе и Црква, чији је смисао и сврха *спасење*⁸⁴, слободу и боголикост достојанства човекове личности сматра даром Божјим.⁸⁵ Према томе, сасвим логично је закључити да између српске државе и Српске православне цркве – у интересу српског народа, тј. његовог опстанка и препорода – треба да се успостави однос „кооперативне неосимфоније“.⁸⁶ С тим у вези, а у складу и с приступом овог текста, људско достојанство нерођеног детета – у идеалтипским околностима – подједнако треба да буде (примарна) брига и српске државе и Српске православне цркве.

Неопходно је, дакле, да српска држава и Српска православна црква синхронизовано делују на искорењивању друштвених узрока абортуса. Истовремено, треба предузети правно-политичке мере на основу којих ће се из правног поретка елиминисати тзв. право на абортус. Поводом овога, још једном подсећамо и да су како канони Светих Отаца, тако и достигнућа савремене науке, потврдили хришћанско уверење „да је плод у свим стадијумима развоја човек и да се на њега потпуно и у сваком смислу односи заповест ‘не убиј’“.⁸⁷

Србија се, у тренутку настанка овог текста, налази пред усвајањем новог Грађанског законика. У вези с тим, уколико би се приступило доношењу посебног закона о уређивању обима и садржине правне способности нерођеног детета, тај закон би – по нашем мишљењу – изнад свега требало да следи принцип међународне Декларације о правима детета, по којем је „детету због његове физичке и мен-

⁸² Антонић 2016, 36.

⁸³ Шијаковић 2011, 412.

⁸⁴ Шијаковић 2011, 412.

⁸⁵ Основи социјалне концепције РПЦ 2007, 146.

⁸⁶ Аврамовић 2007, 100.

⁸⁷ Карелин 2005, 364.

талне незрелости потребна нарочита заштита и брига, укључујући и одговарајућу правну заштиту, пре као и после рођења⁸⁸.

Неприкосновеност живота нерођеног детета требало би да буде темељни принцип будућег закона. Нерођеном детету неопходно је дати јединствену правну способност, а то значи да је нерођено дете истовремено титулар личних и имовинских права. Принципи садржани у Повељи о правима детета пре, током и после рођења, усвојеној на Генералној скупштини Међународног удружења за пренаталну психологију и медицину 3. јуна 2005. године у Хајделбергу, путоказ су за обликовање правних норми будућег закона. Полазећи од тих принципа, и логично и нужно је да српска држава и Српска православна црква сарађују на законској институционализацији следећих права нерођеног детета: *право да се поштује као независна особа; право на безбедан пренатални однос и везе; право на поштовање и заштиту континуитета стечених искустава током трудноће и рођења; право на утврђивање последица које за његов развој могу имати медицинске мере предузете према мајци; право на обезбеђење доласка на свет љубављу родитеља; право на одговорне, осећајне и посвећене родитеље или старатеље; право на квалитетну исхрану*.⁸⁹ Остварење наведених права предуслов је за развој физичких и духовних потенцијала детета, као и повезаности са правима будућих генерација.⁹⁰ Подразумева се, наиме, најважније је право детета да се роди, јер је то предуслов за остваривање свих других његових права.

Додатни општи увиди и предлози у ширем контексту (или – најважније је разрачунавање са антисрбизмом). У склопу завршног осврта, у виду једне врсте закључка, можемо нагласити да – у контексту решавања проблема беле куге код Срба⁹¹, а поврх претходно изнесених увида и предлога – нису толико важне појединачне мере колико је важан *систем*. Прецизније речено, водећим српским интелектуалцима позитивног усмерења спрам српског питања јасно је да се тренутно српски народ налази у стању једне врсте *окупације* (која је различитог степена изражености у различитим српским земљама и која је, често, културне и духовне природе)⁹², као и да је неопходно *окупациони систем* заменити *српским системом*.⁹³ У том смислу је потребно и претходно поменуто јачање свести о духовно-

⁸⁸ В. Права човека 1991, 71.

⁸⁹ Уп. Стјепановић 2015, 219-220.

⁹⁰ Стјепановић 2015, 219.

⁹¹ В. Срби – народ који нестаје 2011; Тодоровић 2011. Разноликост појединачних узрока в. рецимо у Војновић 1995.

⁹² У различитим текстовима домаћих и страних аутора врло често се у последње време пише о суштинској окупацији Србије (в. рецимо Ломпар 2014), док се за поједине делове Србије (Косово и Метохија), као и за друге српске земље, може рећи да се, фактички посматрано, налазе и под директном окупацијом (в. рецимо Дугин и Савин 2018, 48 и 49).

⁹³ Између осталог, компрадорску интелигенцију (силом претворену у владајућу класу) краси „уверење да је месно становништво заслужило тлачење коме је подвргнуто, све дотле док се не 'промени'. Али, пошто је

вредносном и правном преображају српског друштва у духу његових темељних етнокултурних вредности и подстицања одговарајућих позитивних процеса, у циљу народног опстанка и препорода.

Зауставити белу кугу, у ствари, првенствено значи системски зауставити даље ширење и наметање *антисрбизма*, како на духовном и културном, тако и на законском нивоу, тј. на плану свеобухватног, а тиме и правно утемељеног заустављања одговарајућих процеса који имају јасно изражен етноцидни и геноцидни предзнак, а који се још увек спроводе над Србима.⁹⁴ Њихова је непосредна, највидљивија последица и тзв. бела куга, заједно са промовисањем одласка у иностранство (као основног животног циља, који тренутно у пракси намеће и школско-васпитни систем, медији итд.)⁹⁵, чедоморства и нерађања (тј. „културе смрти“) у српским земљама.⁹⁶ Довољно је, наиме, бацити поглед на положај српског народа на Космету⁹⁷, у Хрватској, Црној Гори, Федерацији БиХ, Македонији, Словенији, Албанији итд, па у потпуности постати свестан размере и свеprisутности поменутог антисрбизма, који је прерастао у глобални феномен⁹⁸, али је посебно наглашен управо на српском етничко-етногенетском простору и у околним земљама.⁹⁹

захтевана промена свагда таква да је или немогућа, или се своди на народно самоукидање, онда разлика између колонизатора и колонизованог – у односу политичке доминације и економске експлоатације – остаје трајна. Компрадорска интелигенција, исмевањем културе свога становништва, ругањем сваком разлогу за патриотизам, те забраном сваког уметничког изражавања националних вредности и осећања, заправо оправдава колективну потчињеност домаћег становништва, приказујући је као нешто заслужено. Она тиме потчињеност не само да нормализује, већ је и укочује – претварајући је у трајно и неизмењено стање“ (Антонић 2016, 93). На овај начин тежи се и установљавању опште малограђанске свести која се заснива на антисрбизму. У сваком случају, деловање компрадорске елите у (српској) култури непосредно је повезано са феноменом „културне колонизације Србије“ (Антонић 2016, 44).

⁹⁴ В. Тодоровић 2018.

⁹⁵ По опоминућем закључку, изреченом још 1995. године, као врло тежак, „кардинални“ проблем српског народа, именован је „његов метанастазички тренд, који иде центрипетално, а не центрифугално“, при чему овај проблем датира још „од времена када је српски народ потпао под османлијску власт, али је посебно потенциран након другог светског рата, у тзв. другој Југославији“ (Војновић 1995, 53), а у савременим оквирима су поменути процеси додатно интензивирани. Али ни овај проблем, наравно, није настао случајно, односно – „треба имати у виду да се данас у низу западноевропских земаља врши и смишљена и немилосрдна асимилација стотина хиљада младих Срба“, тј. „пошто је у овим земљама (рецимо, Немачкој, Аустрији итд.) поклекао наталитет, оне асимилацијом имиграната и њиховог младог нараштаја настоје да поправе квалитет и бројност своје нације“ (Војновић 1995, 56). Саобразно претходном, и масовна употреба, тј. наметање, увођење и учење енглеског и немачког језика у српским школама и међу Србима данас, налази се у непосредној вези са смишљеним пројектом асимилације Срба и њиховим претварањем у етнички материјал за демографско јачање других нација; ово се у потпуности наслања и на процесе који су трајали током претходних векова на различитим деловима српског етничког простора, почев од данашње Хрватске и Босне и Херцеговине. Резултати ових асимилација, међутим, са српског становишта не могу бити трајног карактера, с обзиром на то да су настали насилно и уз етноцидно-геноцидни предзнак дотичних процеса, тако да неизоставно захтевају ревизију.

⁹⁶ В. Антонић 2016, 36.

⁹⁷ О посебном значају Косова и Метохије за Србе в. рецимо у: Тодоровић 2010; Ковић 2017.

⁹⁸ В. рецимо бројне примере изнесене у: Пироћанац 2008; Вуковић 2009; Екмечић 2002.

⁹⁹ В. рецимо изнесене податке и одговарајућу литературу у Тодоровић 2018, као и у другим напоменама овог текста.

Српски одговор, с тим у вези, поред осталог мора подразумевати – неопозиво, директно и свакодневно упознавање целокупне српске (али, још више, и светске, а пре свега *руске*)¹⁰⁰ јавности са праксом и последицама антисрбизма, како данас тако и током претходних деценија и векова. Чињенице и многе бројке су суштински познате, као и средства и циљеви борбе против српског народа и „српске идеје“¹⁰¹, само их треба стално износити и показивати, јер је то једини начин утицања на то да пракса антисрбизма престане, као и да нестане одговарајућа идеологија (која је упоредива једино са антисемитизмом непосредно пред Други светски рат и током њега, као и са русофобијом).¹⁰² Антисрбизам притом, у складу с основним људским етичким и правним нормама, мора бити законски санкциониран на најстрожи начин, по узору на решавање проблема антисемитизма, а исто се односи и на повезани процес наметања чедоморства код Срба (које се промовише у оквиру одговарајућег геноцидног процеса, при чему поменута промоција и пракса чедоморства код Срба имају системски карактер), заједно са одговарајућим „вредносним“ системом, директно заснованом на анти-хришћанском становишту.¹⁰³ Ово је, поновићемо, у непосредној вези с рушењем српског идентитета и егзистенцијалних темеља овог народа, јер је без хришћанских вредности на којима је заснована и одговарајућа самосвест, као што је познато, постојање српског етноса сасвим неизвесно. Према томе, ни Срби, али ни глобална светска јавност, не би смели дозволити да антисрбизам потраје (као ни последично настављање спровођења злочина и насиља над Србима, заједно са системским чедоморством и системски подстицаним масовним исељавањем са српског етничког простора, што ни у ком случају нису резултати насумичних процеса), односно – неопходно је у хитном року тражити да се овај проблем, као један од основних проблема савременог човечанства¹⁰⁴, коначно (и за свагда) реши како на „домаћем“ нивоу српског етничко-етногенетског простора и околних подручја¹⁰⁵, тако и на светском нивоу.

¹⁰⁰ В. Тодоровић 2017. Уп. овде и Антонић 2016, 48-50. Када је реч о „спољашњој“ заштити Срба – уколико не говоримо у домену теологије – снажно повезивање с Русијом је једино решење које могу да понуде закључци базичне *етничке математике*, јер Руси припадају православно-словенској цивилизацији, потпуно исто као и Срби (в. у Тодоровић 2008), па за њих (у уобичајеним околностима постојања руске државе) представља и интерес и дужност да сачувају српски народ од нестанка и даљег дробљења, тј. да му обезбеде услове за физички, друштвени, морални и духовни опстанак и препород.

¹⁰¹ В. на пример Гајиновић 2017.

¹⁰² Наведена констатација, заједно с претходно изнесеним, односи се на бројне и непрестане притиске којима је изложен српски народ у целини (како данас тако и у прошлости, већ више од неколико векова), а који су засновани управо на идеологији антисрбизма и, суштински посматрано, имају геноцидни карактер када се посматрају заједно (о чему, уосталом, говори и низ непосредних чињеница); в. рецимо Тодоровић 2018; Гајиновић 2017; Екмечић 2002; Дамјанац 2015.

¹⁰³ По академику Предрагу Пиперу, примера ради, током XXI века „тежиште антисрбизма пренето је у Србију“, уз настојање „да антисрбизам добије облике српске аутодеструкције“ (Пипер 2006, 59).

¹⁰⁴ В. Тодоровић 2018; Пироћанац 2008; Екмечић 2002; Вуковић 2009; Влајки 2001; Митровић 1991.

¹⁰⁵ Уп. овде Пипер 2006, 59; Антонић 2008; Антонић 2007; Ломпар 2014; Аврамовић 2013; Аврамовић 2009; Дамјанац 2015; Затирање Срба у Хрватској 2008; Степић 2001, 236-245; Ђурковић 2013, 115-152; Трифуноски 1995; Стојковић 1990, 241-242; Страдање и геноцид 2008; Гајиновић 2017.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Аврамовић 2009:** З. Аврамовић, *Родомрсци*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Аврамовић 2013:** З. Аврамовић, *Родољупци и родомрсци*, Службени гласник, Београд, 2013.
- Аврамовић 2007:** С. Аврамовић, *Прилози настанку државно-црквеног права у Србији State-Church law in Serbia*, Правни факултет Универзитета у Београду, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Службени гласник, Београд, 2007.
- Адашевић 2005:** С. Адашевић, *Светиња живота*, Штампa, Чачак, 2005.
- Alkorn 2009:** R. Alkorn, *Abortus pravo na izbor ili ubistvo? Briga za nerođene i njihove majke*, Soteria, Beograd, 2009.
- Антонић 2007:** С. Антонић, *Срби и „Евро-Срби“*, Чигоја штампа, Београд, 2007.
- Антонић 2008:** С. Антонић, *Културни рат у Србији*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Антонић 2011:** С. Антонић, *Искушења радикалног феминизма*, Службени гласник, Београд, 2011.
- Антонић 2014:** С. Антонић, *Стање друштва и стратегија обнове*, у: Ка српском становишту, Евро-Ћунти, Београд, 2014.
- Антонић 2016:** С. Антонић, *Демонтажа културе – Прилози за социологију српског друштва*, CATENA MUNDI, Београд, 2016.
- Благојевић 2012:** М. Благојевић, *Савремене друштвене функције ревитализованог традиционалног православља у Србији и Русији*, у: Духовна култура и религиозност некад и сад, Рашка школа и други издавачи, Београд, 2012.
- Благојевић 2012:** М. Благојевић, *Religijsko-konfesionalna identifikacija i vera u Boga građana Srbije*, *Filozofija i društvo* br. 1 / 2012, god. XXIII, Beograd, 2012.
- Благојевић 2015:** М. Благојевић, *Vitalnost religije u (de)sekularizovanom društvu*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2015.
- Вилић и други 1999:** S. Vilić i drugi, *Abortus – pravni, medicinski i etički pristup*, *Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju*, Niš, 1999.
- Влајки 2001:** Е. Влајки, *Demonizacija Srba*, Nikola Pašić, Beograd, 2001.
- Војновић 1995:** М. Војновић, *Кобно осипање српског народа*, Прометеј, Београд, 1995.
- Вуковић 2009:** С. Вуковић, *Етика западних медија – антисрпска пропаганда деведесетих година XX века*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2009.
- Гађиновић 2017:** Р. Гађиновић, *Насиље над Србима у XX веку*, књ. 1-2, Evro Book, Beograd, 2017.
- Дамјанац 2015:** М. Дамјанац, *Самоmrзећи Срби*, Центар академске речи, Шабац, 2015.
- Демоња 2017:** Н. Демоња, *Србија у светлу промишљања односа државе и Цркве данас*, Етно-културолошки зборник XXI, Сврљиг, 2017.
- Дрезгић 2016:** Р. Дрезгић, *Историја контроле рађања у Србији*, *Sociologija*, Vol. LVIII (2016), nº 3.
- Дугин и Савин 2018:** А. Г. Дугин, Л. В. Савин, *Мрежни ратови*, Авала прес, Београд, 2018.
- Ђурковић 2013:** М. Ђурковић, *Тамни коридори моћи*, Укронија, Београд, 2013.
- Екмечић 2002:** М. Екмечић, *Србофобија и антисемитизам*, у: М. Е. , Дијалог прошлости и садашњости, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
- Zabaev 2012:** I. V. Zabaev, *Pravoslavna etika i duh socijalizma (zasnivanje jedne hipoteze)*, *Filozofija i društvo* br. 1 / 2012, god. XXIII, Beograd, 2012.

- Законоправило 2004:** *Законоправило Светога Саве I*, Епархија Жичка – Манастир Жича, 2004.
- Затирање Срба у Хрватској 2008:** *Затирање Срба у Хрватској*, Никола Пашић, Београд, 2008.
- Иљин 2008:** И. Иљин, *Пут духовне обнове*, Логос, Београд, 2008.
- Кара-Мурза 2007:** С. Г. Кара-Мурза, *Демонтаж народа*, Алгоритм, Москва, 2007. (Доступно и на: Kara-Murza_S.G._Demontaj_naroda. (2007). [pdf]. zip)
- Карелин 2005:** Р. Карелин, *О абортусу, и о разврату*, у: Мушкарац и жена пред тајном тела, Православље и полност, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2005.
- Ковачек Станић 2015:** Г. Ковачек Станић, *Прекид касне трудноће у праву Србије и упоредном европском праву*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 2/2015, Нови Сад, 2015.
- Ковић 2017:** М. Ковић, *Косовски завет и национални идентитет Срба*, у: Уметничко наслеђе српског народа на Косову и Метохији – историја, идентитет, угроженост, заштита, САНУ, Београд, 2017.
- Ломпар 2014:** М. Ломпар, *Дух самопорицања: прилог критици српске културне политике; У сенци туђинске власти*, Евро-Ђунти, Београд, 2014.
- Милаш 2004:** Н. Милаш, *Правила (KANONEΣ) Православне Цркве с тумачењима, књига II*, Истина, Београд, 2004.
- Медаковић 2014:** П. Медаковић, *Правни субјективитет зачетог а нерођеног детета*, студентски рад; <http://www.spmisao.rs/wp-content/uploads/2014/02/12-Petra-Medakovic.pdf>.
- Митровић 1991:** Ј. Митровић, *Србофобија и њени извори*, Научна књига, Београд, 1991.
- Основи социјалне концепције РПЦ 2007:** *Основи социјалне концепције Руске Православне Цркве*, Беседа, Нови Сад, 2007.
- Павићевић 2006:** А. Павићевић, *На удару идеологија – Брак, породица и полни морал у Србији у другој половини XX века*, Етнографски институт САНУ – Посебна издања 57, Београд, 2006.
- Павковић 2014:** Н. Павковић, *Студије и огледи из правне етнологије*, Српски генеалогски центар, Београд, 2014.
- Панов 2011:** С. И. Панов, *Разлози за развод духовног и световног брака у Србији*, Годишњак Правног факултета, год. II, 2/2011.
- Перић 1999:** Д. Перић, *Црквено право*, Правни факултет Универзитета у Београду Центар за публикације и Досије, Београд, 1999.
- Петровић 2004:** М. Петровић, *Предговор*, у: *Законоправило Светога Саве I*, Епархија Жичка – Манастир Жича, 2004.
- Пипер 2006:** П. Пипер, *Српски између великих и малих језика*, Београдска књига, Београд, 2006.
- Пироћанац 2008:** З. Петровић Пироћанац, *Избрисати српски вирус – Мала антологија расизма, шовинизма и говора мржње на крају другог и почетком трећег миленијума*, Центар за геополитичке студије Југоисток, Београд, 2008.
- Попов 2005:** Д. В. Попов, *Ембриологија о настанку човековог живота*, у: Мушкарац и жена пред тајном тела, Православље и полност, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Београд, 2005.
- Права човека 1991:** *Права човека – Zbornik dokumenata o pravima čoveka*, Prometej, Beograd, 1991.

- Радбрух 1980:** Г. Радбрух, *Филозофија права*, Нолит, Београд 1980.
- Simeunović-Patić i Jovanović 2007:** В. Simeunović-Patić, S. Jovanović, *Zaštita prava na život i abortus*, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, god. XXVI/2007, br. 1-2.
- Спасић 2006:** Б. Спасић, *Зашто Срби нестају?*, Графостил, Крагујевац, 2006.
- Срби – народ који нестаје 2011:** *Срби – народ који нестаје*, Опстанак, Београд, 2011.
- Стајић 2018:** М. Р. Стајић, *Случај Роу против Вејда: Друштвене околности које су довеле до легализације абортуса у САД*, Kultura polisa br. 35, godina XV, 2018.
- Степић 2001:** М. Степић, *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
- Стјепановић 2015:** С. Стјепановић, *Канони Светих отаца као путоказ савременој правној науци и државном законодавству*, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву 14 / 2015.
- Стојковић 1990:** М. Стојковић, *Српска национална мањина у Румунији*, у: Сеобе Срба некад и сад, Институт за међународну политику и привреду, Матица Срба и иселјеника Србије, Београд, 1990.
- Страдање и геноцид 2008:** *Страдање и геноцид*, у: Срби, Енциклопедија српског народа, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Тодоровић 2008:** И. Тодоровић, *О општем геополитичком контексту и етничком идентитету – на примеру Горњег Полимља*, Симпозијум Дани Сретена Вукосављевића XXIII, Пријепоље, 2008.
- Тодоровић 2010:** И. Тодоровић, *Матерњи језик сакралне географије Срба – митска симболика Косова у контексту одређења српског идентитета и пројекције историјске судбине*, у: Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, књ. 1, Косовска Митровица, 2010.
- Тодоровић 2011:** И. Тодоровић, *Прилог разматрању основних савремених проблема српског југа и српског истока – „унутрашњи аспекти“*, Лесковачки зборник LI, Лесковац, 2011.
- Todorovic 2017:** I. Todorovic, *About the Importance of Spiritual-Religious Correlation – in the context of the general review of the Serbian-Russian relations in the current social moment and the past*, Religion in Contemporary Society (Религија и современо общество), Међународни зборник радова, Београд, 2017.
- Тодоровић 2018:** И. Тодоровић, *О највећем српском проблему: кључни идејни и духовни аспекти кризе*, у: Крушевац и околина у Првом светском рату, Историјски архив Крушевац, Крушевац, 2018.
- Трифуноски 1995:** Ј. Трифуноски, *Македонизирање Јужне Србије*, Београд, 1995.
- Троицки 1934:** С. В. Троицки, *Хришћанска филозофија брака*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1934.
- Троицки 2011:** С. В. Троицки, *Црквено право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.
- Тупеша 2012:** Н. Тупеша, *Деца као дар Божји*, у: Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале, 2012.
- Фузаро 2018:** Д. Фузаро, *Добро дошли у џендер тоталитаризам*, Печат 545, 16. новембар 2018.
- Шијаковић 2011:** Б. Шијаковић, *Огледање у контексту*, Службени гласник, Београд, 2011.

Nikola Demonja, Serbian science center, Belgrade
Ivica Todorović, Institute of Ethnography SASA, Belgrade

ETHNOLOGICAL AND LEGAL CONTRIBUTION TO RECONSIDERING AND OVERCOMING THE “WHITE PLAGUE” PROBLEM AMONG THE SERBS

The time we live in is crucial for the survival and self-realization of the Serbian people. The negative birth rate (with a specific emphasis on the imposition of infanticide and a ubiquitous model of “leaving the country”) has befallen Serbia and the Serbian lands, representing the strongest indicator of the nation’s current dramatic situation. It is obvious that it is impossible to find the way out of this situation without the revitalization of the institution of marriage and family, based on folk and church traditions of the Serbian people, as well as without comprehensive efforts to fight anti-Serbism as a global phenomenon. Anti-Serbism is the one common denominator of the majority of various causes of demographic problems among Serbs. For instance, in Eastern Serbia, the negative birth rate is a topic of absolutely the highest priority. In this regard, law (legislation) and the urge for legislative reform (and protection) of Serbian society – starting from the right of a child to be born – appear to be one of the crucial factors in the abovementioned revitalization process and activities within a definitive effort to build not only spiritual values, but also a legislative basis for overcoming the crisis, that is, the immediate threat, both in the present and the future.